

(Херсон)

ЕКСПРЕСИВНА ФУНКЦІЯ РИТОРИЧНИХ ПИТАНЬ

В АНГЛОМОВНОМУ ПОЕТИЧНОМУ МОВЛЕННІ

Статтю присвячено аналізу експресивної функції риторичних питань в англomовному поетичному мовленні. Доведено, що експресивна функція риторичних питань спрямована на реалізацію їх прагматичної та комунікативної ролі в поетичному тексті.

Ключові слова: риторичні питання, поетичне мовлення, експресивна функція, роль, поетичний текст.

The article focuses on the analysis of the expressive function of rhetorical questions in the English poetic speech. It is proved that expressive function of the rhetorical questions intended on the realization of their pragmatic and communicative role in a poetic text.

Key words: rhetorical questions, poetic speech, expressive function, role, poetic text.

У центрі уваги в нашій статті знаходиться стилістична фігура, що утворює синтагматично – риторичне питання. За формою риторичне питання збігається з питальним реченням, мета якого – передати інформацію, ствердження чи заперечення. Риторичні питання відрізняються особливою експресивністю і супроводжуються яскравою окличною інтонацією, що виражає здивування та викликає напруження почуттів. Невипадково автори іноді наприкінці риторичних питань ставлять знак оклику або два знаки – питання й оклику. Риторичні питання виявляються пов'язаними з трихотомічною природою мовного знака – формою, змістом і функцією. Експресивність такої фігури забезпечується контрастом форми і змісту. Тож риторичне питання, як різновид речення, має розглядатися як така одиниця синтаксичного рівня, що, будучи структурно унормованою, вирізняється семантичними особливостями та має певну функціональну специфіку. На відміну від багатьох стилістичних фігур, риторичні питання використовуються не тільки в поетичній і ораторській мові, а також у публіцистичних текстах, в художній та науковій прозі.

Актуальність статті зумовлена розповсюдженістю риторичних питань у повсякденному мовленні та відсутністю систематичного опису їх стилістичних особливостей, функцій як інтенсифікатор висловлювання в поетичному мовленні.

Метою дослідження є виявлення експресивної функції риторичних питань у поетичному тексті.

Об'єктом дослідження постають риторичні питання в англomовному поетичному мовленні.

Предмет вивчення – експресивна функція риторичних питань у сучасному поетичному тексті.

Риторичні питання (далі – РП) інтонаційно і структурно виділяються на тлі оповідних пропозицій, що вносять у мовлення елемент несподіванки і тим самим посилюють виразність. Театральність цього прийому підвищує стилістичний статус тексту, піднімає його над повсякденною промовою, а також передає роздуми та почуття автора.

Російський лінгвіст А. П. Сковородніков зазначає, що “залежно від лексичного наповнення РП посилює різноманітні емоційні тональності: подиву, радості, обурення, сумніву та осуду” [10].

За визначенням лінгвістів (В. Авроріна, Г. Колшанського), експресивна функція – це єдина функція, що виражає почуття та емоції, в поєднанні з комунікативною функцією виступає “безпосередньою дійсністю думки” [1, с. 34; 6, с. 8]. Науковці (А. Мартіне, Р. Якобсон) визначають експресивну функцію однією з основних, базових функцій мови. А. Мартіне характеризує її в тісних зв'язках із комунікативною та естетичною [7, с. 372]. Р. Якобсон називає експресивну функцію – особливою, оскільки вона “зосереджена на адресатові” [8, с. 198]. Отже, виділену експресивну функцію лінгвісти характеризують як базову для мови-системи (поряд із комунікативною) і вивчають у безпосередніх зв'язках із такими функціями, як поетична та естетична.

У статті досліджуємо експресивну функцію РП в англomовному поетичному мовленні, суть якої полягає в передачі відношення адресанта до породжуваного ним тексту і прагненні спонукати адресата розділити думку адресанта. Експресивна функція – одна з функцій мовного знаку, що полягає в здатності виражати емоційний стан того, хто говорить, суб'єктному відношенні до предметів, що позначаються, і явищ дійсності. Комунікативна установка переконання досягається за допомогою риторичного пафосу, піднесеного і урочистого тону викладу. Для досягнення цього стилістичного ефекту застосовується широкий набір мовних засобів, у тому числі книжна лексика, велике число визначників, емоційно насичені слова, розгорнуті складносурядні пропозиції та фігури мовлення.

На думку К. Бюлера, мова виконує три основні функції: експресивну, апелятивну та репрезентативну, які представляють різні призначення мовленнєвих висловлень: репрезентативна – повідомлення, експресивна – вираження емоцій, апелятивна – спонукання до дії [3, с. 31]. Апелятивна функція відповідає реципієнту повідомлення (адресату), на якого орієнтується мовець (адресант), намагаючись тим чи тим шляхом вплинути на адресата, викликати його реакцію [5, с. 176]. Одним із таких засобів на текстовому рівні постає РП. Поряд із впливом на адресата та спонуканням його до дії, апелятивна функція в поетичному тексті допомагає збуджувати в читачеві додаткові почуття, образи, емоції, що базуються на його власному життєвому досвіді, ерудиції, світогляді [там само].

Важлива роль експресивної функції РП належить контексту. Адже перцепція контексту – це складний, багатогранний процес і результат мовленнєвої діяльності читача, спрямованої на розуміння поглядів, думок, почуттів та емоцій автора.

Для більш детального ознайомлення з експресивною функцією РП звернемося до вірша К. Сендберга “Money, politics, love and glory”:

Who put up that cage?

Who hung it up with bars, doors?

Why do those on the inside want to get out?

Why do those outside want to get in?

What is this crying inside and out all the time?

What is this endless, useless beating of baffled wings at these bars, doors, this cage?

[13, p. 394].

РП можуть пронизувати весь образний простір вірша, як, наприклад, у наведеному поетичному тексті. Акцентуючи увагу на заголовку вірша: “Money, politics, love and glory” розкриваємо головну мету та декодуємо імпліцитний смисл тексту. У вірші К. Сендберга головною темою постає політика, що виражається такими символами: ГРОШІ, ПОЛІТИКА, КОХАННЯ та СЛАВА. У назві вірша ми бачимо ланцюжок понять, які взаємопов’язані та переплітаються між собою.

Interconnection between different concepts, such as:

MONEY POLITICS

LOVE

GLORY

Розглянемо наведений приклад – ланцюжок взаємозв’язку між поняттями: ГРОШІ, ПОЛІТИКА, КОХАННЯ та СЛАВА. Як свідчать наукові розвідки, присвячені виявленню змісту концепту ПОЛІТИКА, його основними ознаками постають хитрість, вигідна брехня, взаємодія з конкурентами [9]. Стосовно концептів LOVE, MONEY, GLORY виділяють такі основні семантичні ознаки: LOVE – почуття глибокої прихильності, відданості кому-небудь. Засноване на спільності інтересів, ідеалів, на готовності віддати свої сили спільній справі чи врятуванню, збереженню кого-небудь, чого-небудь [9]. LOVE – провідна потреба людини та головний аспект його існування в людському суспільстві. Слід зазначити, що у поезії LOVE – космічна сила, подібна силі тяжіння [9]. Кохання здатне допомогти та зцілити не тільки проблему нестерпної залежності від грошей, але й інші проблеми, які виникають у взаємовідносинах з грошима.

MONEY– символізує матеріальну сторону життя людини. Заради грошей люди готові піти на все. Відключається мозок та з’являється тільки одне бажання – отримати як можна більше грошей. У такій ситуації духовна сторона життя відходить на другий план. Автор акцентує увагу на тому, що основні багатства цього життя знаходяться далеко за межами матеріального світу. У житті людини повинна бути у стані повної гармонії духовного та матеріального, без чого вона не може бути щасливою. GLORY – здатність управляти людьми, матеріальними, а також іншими цінностями. За тлумачним словником С. І. Ожегова СЛАВА – 1. Почесна популярність як свідчення загальної поваги, визнання заслуг, таланту. 2. Загальноприйнята думка, репутація [11]. СЛАВА – це здатність управляти людьми, матеріальними, а також іншими цінностями.

Метою РП є вплив на емоції адресата. РП сприяють акцентуванню авторського наміру: поет звертає увагу саме на тому, що людину оточує протягом життя, і те, що вона обирає для себе. Протягом життя людину супроводжують гроші та кохання. Всі бажують одного: гроші, кохання та владу. За гроші все можна купити, але тільки не кохання. Основа у вигляді грошей дуже ненадійна – як тільки кількість грошей зменшується, все розвалюється, зникають друзі та кохані, і це може призвести навіть до загибелі людини в моральному, часом, і фізичному сенсі. Це життя та його маленькі компоненти, адже якщо прибрати щось, то зруйнується все. Без кохання людина не отримає нічого та не доб’ється таких висот: ні слави, ні влади, ні грошей. Але якщо ти кохаєш і це взаємно, то ці почуття подарують тобі крила та піднімуть тебе вгору до неймовірних вершин. Недарма існують такі вислови: 1. “Любов окрилює і тих, хто звик завжди повзати і задихатись у порожнечі. Вона не звертає увагу на твій вік, зовнішність, твій соціальний статус чи мінуси твої...” 2.

“Любов окриляє, але вона в той же час може тебе із / “небес кинути до аду”/, та ніхто із нас не застрахований від цього [12]”.

Скільки відомих людей, які багато чого досягли, а все завдяки чому? Коханню! Тому, в медіальній позиції між MONEY, POLITICS та GLORY стоїть саме слово LOVE.

Емоційна тональність створюється використанням стилістичних прийомів алітерації та асонансу: “Who put up that cage? Who hung it up with bars, doors? Why do those on the inside want to get out? Why do those outside want to get in? What is this crying inside and out all the time? What is this endless, useless beating of baffled wings at these bars, doors, this cage?”.

Позиційний аналіз РП у поетичному мовленні дозволив дійти висновку про залежність функції РП від уживання їх у сильних позиціях тексту. Так, нами встановлено, що РП з питальним займенником Who найчастіше виконують функцію підмета. Необхідно зазначити, що займенник Who вживають стосовно до людей, а займенник What уживається стосовно неістот, абстрактних понять, а також тварин.

Іншими словами, експресивність РП залежить не лише від його семантики, а й від позиції, тобто розташування в тексті.

У вище наведеному тексті автор поставив РП у фінальній позиції: “What is this endless, useless beating of baffled wings at these bars, doors, this cage?” для створення емоційної напруги та акцентування уваги адресата на атмосферу політичної боротьби того часу. РП виконує експресивну функцію, створюючи ефект автокомунікативності. Така композиція характерна для автокомунікативних текстів, метою яких є створення ефекту спрямованості висловлення на уявного співрозмовника. РП формують інтерогативно-респонсивні єдності у межах вірша в оповідальній поезії К. Сендберга. Вірш побудований виключно на шести РП. Вони слідуєть одне за одним упродовж усього поетичного тексту. Встановлені композиційні типи РП із підвищеним впливом на композицію тексту. Слід зазначити, що у разі вилучення РП з поетичного тексту зміниться зміст вірша.

Таким чином, експресивна функція РП слугує для вираження почуттів та емоцій і дає змогу перетворити внутрішнє, суб’єктивне у зовнішнє, об’єктивне, доступне для сприйняття.

РП є тими фігурами мовлення, які несуть у собі, крім основної комунікативної функції, особливі відтінки значень логічного й емоційного характеру. Вони роблять поетичний текст більш яскравим, дієвим, впливовим та глибоко вражаючим. РП призначені для того, щоб викликати певний емотивний стан, створити ілюзію розмови, діалогу, що начебто відбувається у присутності читача та за його участю.

Проаналізований матеріал дослідження показав, що головна функція РП – вираження емоцій, оцінок, експресивно-емоційного ствердження чи заперечення. РП відрізняються особливою експресивністю і супроводжуються яскравою окличною інтонацією, що виражає здивування та крайнє напруження почуттів. Сутність експресивної функції РП в англійському поетичному мовленні полягає в передачі відношення адресанта до породжуваного ним тексту та прагненні спонукати адресата розділити думку адресанта.

Ось чому РП служать посиленню виразності й зображальності в англійському поетичному мовленні як при вираженні емоцій, вираженні волі, так і при вираженні думки.

Перспективи подальших досліджень убачаємо у з'ясуванні ролі діалогічної функції РП в англomовному поетичному мовленні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аврорин В. А. Проблемы изучения функциональной стороны языка / В. А. Аврорин. – Л. : Наука, 1975. – 276 с.
2. Алфьорова Н. С. Функціонування питальних речень у сучасних американських текстах: дис. на здоб. наукового ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / Наталя Сергіївна Алфьорова. – Херсон, 2012. – 229 с.
3. Бюлер К. Л. Теория языка. Репрезентативная функция / К. Л. Бюлер. – М., 1993. – 230 с.
4. Галкина-Федорук Е. М. Об экспрессивности и эмоциональности в языке / Е. М. Галкина-Федорук // Сб. статей по языкознанию. – М., 1958. – С. 103–124.
5. Заболотська О. В. Імперативні синтаксичні конструкції в англomовному поетичному дискурсі: когнітивно-прагматичний аспект : дис. на здоб. наукового ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 “Германські мови” / Олександра Володимирівна Заболотська. – Херсон, 2012. – 200 с.
6. Колшанский Г. В. О функции языка / Г. В. Колшанский // Иностранные языки в высшей школе. – М. : Росвузиздат, 1963. – Вып. II. – С. 3–9.
7. Мартине А. Основы общей лингвистики / А. Мартине // Новое в лингвистике. – М. : Изд-во иностранной лит-ры, 1963. – Вып. 3. – С. 366–566.
8. Якобсон Р. Лингвистика и поэтика / Р. Якобсон // Структурализм : “за” и “против”. – М. : Прогресс, 1975. – С. 193–230.

ДОВІДКОВА ЛІТЕРАТУРА

9. Общий толковый словарь русского языка [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://tolkslovar.ru/l4365.html>.
10. Сковородников А. П. Риторический вопрос / А. П. Сковородников // Культура русской речи : энциклопедический словарь-справочник. – М., 2003. – С. 593.
11. Толковый словарь С. И. Ожегова [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://enc-dic.com/ozhegov/Slava-32481/>.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

12. Клуб поезії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.poetryclub.com.ua/getpoem.php?id=522929>.
13. Sandburg – Sandburg Carl. The Complete Poems. – San-Diego; N.Y.; L.: Harcourt Brace Jovanovich Publishers, 1970. – 797 p.